

18. Lysenko Ju.G. Jekonomicheskaja kibernetika : uchebnoe posobie. – [izd. 2-e] / pod. red. d-ra jekon. nauk, prof. Ju.G. Lysenko ; Doneckij nacional'nyj universitet / Ju.G. Lysenko, P.V. Egorov, G.S. Ovechko, V.N. Timohin. – Doneck : ООО «Jugo-Vostok, Ltd», 2003. – 516 s.
19. Malykhina Ya.A. Vplyv faktoriv zovnishnoho seredovyshcha na diialnist VNZ / Ya.A. Malykhina // Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity. Pedahohika i psykholohiia. – 2013. – Vyp. 39(3). – S. 221–227.
20. Metelenko N.H. Vnutrishnii hospodarskyi mekhanizm efektyvnoho funkcionuvannia promyslovykh pidpryiemstv: teorii, praktyka, perspektyvy : monohrafiia / N.H. Metelenko. – Zaporizhzhia : KPU, 2010. – 480 s.
21. Metelenko N.H. Orhanizatsiia upravlinnia promyslovym pidpryiemstvom u konteksti ekonomichnoi bezpeky [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1840>
22. Osovskaja H.V. Osnovy menedzhmentu : [navch. posibnyk, dlja studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv] / H.V. Osovskaja – K. : «Kondor», 2006. – 664 s.
23. Restrukturizacija predpriatij i kompanij : spravocnoe posobie / [I.I. Mazur, V.D. Shapiro i dr. ; pod. red. I.I. Mazura]. – M. : Vysshaja shkola, 2000. – 587 s.
24. Rol' korporativnoj kul'tury v obespečenii jeffektivnogo upravlenija i perehoda k ustojchivomu razvitiju kompanii // Problemy sovremennoj jekonomiki. – 2009. – № 1 (29). – 234 s.
25. Somenkova N.S. Formirovanie strategii innovacionnogo razvitija promyshlennogo predpriatija / N.S. Somenkova // Jekonomika i finansy: vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N.I. Lobachevskogo – 2008. – № 1. – S. 160–162.
26. Fathutdinov R.A. Upravlenie konkurentosposobnosti organizacii : ucheb. posobie / R.A. Fathutdinov. – M. : Izd-vo JeKSMO, 2004. – 544 s.
26. Fatkhutdinov R.A. Upravlenye konkurentosposobnosti orhanyzatsyy : ucheb. posobyje / R.A. Fatkhutdinov. – M. : Yzd-vo ЭKSMO, 2004. – 544 s.
27. Chornyi A.V. Vplyv zovnishnoho seredovyshcha na vnutrishniu dynamiku vyrobnytstva na pidpryiemstvi [Elektronnyi resurs] / A.V. Chornyi, A.S. Tsikal. – Rezhym dostupu : http://www.bsfa.edu.ua/PDF5/chornyj_tsikal_tezy.pdf
28. Iachmenova V.M. Sutnist poniat «adaptatsiia» ta «adaptyvnist» / V.M. Yachmenova // Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska Politehnika». – 2010. – №684. – S. 346–353.

Poplavskaja, A.P. The role of organizational and psychological factors in increasing the efficiency of industrial enterprises in a changing environment. The article analyzes different approaches to the study of factors in the work of industrial enterprises in conditions of change. From the perspective of the economic approach, the factors are considered in terms of ensuring the stable operation of industrial enterprises through legislative acts and policies promoting various industries. From the perspective of the organizational-psychological approach, the factors are considered in terms of the development of the personnel of the industrial enterprise, who, in turn, is responsible for the stability of the industrial enterprise in crisis situations during the period of change.

When investigating the problems of change management in industrial enterprises, the author analyzes the relevant literature for the organizational-psychological factors that increase the efficiency of industrial enterprises in a changing environment, in particular the role of the enterprise personnel and some elements of the organizational culture of the industrial enterprise.

The author also discusses some economic and organizational-psychological factors. It is concluded that, although the majority of the researchers note the greater role of economic factors than organizational-psychological factors in the work of industrial enterprises in the period of change, in some situations, especially in critical ones, organizational-psychological factors are of great significance.

Key words: industrial enterprises, economic factors, organizational and psychological factors, industry, personnel of industrial enterprise.

Відомості про автора

Поплавська Анжеліка Петрівна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Запорізького національного університету, м. Запоріжжя, Україна.

Poplavskaya, Anzhelika Petrivna, PhD (Psychology), Associate Professor, Department of Psychology, Zaporizhzhya National University, Zaporozhye, Ukraine.

E-mail: poplavskaja-lika@ukr.net

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8665-6582>

УДК 925:159.913-05

Примачок Л.Л.

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Примачок Л.Л. Функціональний аспект професійного становлення особистості. В статті проаналізовано особливості професійного становлення особистості в парадигмі наукових підходів – процесуального, результативного, змістового та особистісно зорієнтованого, окреслено чинники професійного становлення особистості, описано результати проведеного пілотного дослідження, в якому брали участь як студенти, так і вже працюючі професіонали, та зроблено висновки щодо функціонального аспекту професійного становлення фахівця.

Зазначено, що функціональний аспект професійного становлення, з одного боку, зводиться до формування певних якостей та властивостей, які суспільство вважає обов'язковими для члена даної професійної спільноти, а, з іншого – ці якості визначаються самою людиною або соціальною групою щодо кожного зі своїх

членів. Тоді цілі професійного становлення індивіда в загальному вигляді можна перегрупувати на інваріантні та варіантні. Таким чином, результат професійного становлення особистості у вищих освітніх закладах буде представляти собою систему результатів реалізації інваріантних і варіантних цілей.

Ключові слова: професійне становлення, функціональний аспект, процесуальний підхід, результативний підхід, змістовий підхід, особистісно орієнтований підхід, інваріантні цілі, варіантні цілі.

Примачок Л.Л. Функціональний аспект професійного становлення личности. В статті дано аналіз особливостей професійного становлення личности в парадигмі наукових підходів – процесуального, результативного, змістового і особистісно орієнтованого, визначено фактори професійного становлення личности, описано результати проведеного пілотажного експерименту, в якому брали участь як студенти, так і вже працюючі професіонали, і зроблено висновки з функціонального аспекту професійного становлення спеціаліста.

Зазначено, що функціональний аспект професійного становлення, з однієї сторони, зводиться до формування визначених якостей і властивостей, які суспільство вважає обов'язковими для члена даного професійного суспільства, а з іншої сторони, – ці якості визначаються самим людиною або соціальною групою стосовно кожного з своїх членів окремо. Тоді цілі професійного становлення індивіда в загальному вигляді можна перегрупувати на інваріантні та варіантні. Таким чином, результат професійного становлення личности в вищих навчальних закладах буде представляти собою систему результатів реалізації інваріантних і варіантних цілей.

Ключевые слова: професійне становлення, функціональний аспект, процесуальний підхід, результативний підхід, змістовий підхід, особистісно орієнтований підхід, інваріантні цілі, варіантні цілі.

Постановка проблеми. Розглядаючи професійне становлення як зміну особистості в цілому, В.П. Андрущенко та ін. [21] вказують на те, що в когнітивній сфері таке становлення супроводжується розвитком комбінаторних здібностей, пропозиційних операцій, функціонуванням гіпотетично-дедуктивного мислення, здатністю до інтроспекції тощо; в моральній сфері – актуалізацією ціннісних уявлень, їх лібералізацією, переносом функцій прикладу з батьків на референтну для суб'єкта групу, асиміляцією ціннісних уявлень відповідної культурної традиції, звільненням від централізму тощо.

У дослідженнях Т.М. Титаренко та ін. [28] ототожнюється професійне становлення і соціалізація особистості. Так, вчені вважають, що професіоналізація і є професійним становленням, професійним зростанням, що актуалізує поступове опанування фахівцем вимог своєї професії, сприяє набуттю особистісно соціально значущих характеристик свідомості та поведінки, котрі великою мірою регулюють її взаємостосунки із суспільством.

У роботах Б.Г. Ананьєва [1] професіоналізація також визначається як процес, який «відбувається» у двох напрямках: становлення людини як особистості та становлення людини як суб'єкта професійної діяльності. Кінцевим результатом цієї професіоналізації у вигляді особистості та у вигляді суб'єкта діяльності є створення фахівця на рівні професійної майстерності.

Отже, розглядаючи процес професійного становлення особистості, необхідно звернутися до терміна «професіоналізація», враховуючи, що одні дослідники вважають професіоналізацію загальним механізмом професійного становлення [6; 26], а інші – цілісним та досить складним процесом у парадигмі філо- та онтогенезу [5; 8]; треті дослідники надають перевагу механізмам психічного розвитку особистості, характеризують становлення фахівця як набуття професійно значущого досвіду, як професійну визначеність самого суб'єкта, від чого великою мірою залежить внутрішня позиція спеціаліста (О.Ф. Бондаренко [3], С.Д. Максименко [15], В.О. Моляко [19], М.Л. Смульсон [25], Н.В. Чепелева [31], Ю.М. Швалб [32]).

Слід наголосити, що наскільки б суперечливими не були підходи щодо процесу професійного становлення особистості, всі автори визнають оволодіння або опанування професійно значущого досвіду як базову, інтегральну передумову процесу професіоналізації, процесу професійного зростання людини. Також слід наголосити, що процес професіоналізації досить однозначно всіма авторами (як зарубіжними, так і вітчизняними) визнається як безперервний процес оволодіння культурою, процес передачі її від одного покоління до іншого. Будь-яка людина, передусім, оволодіває тією культурою, яка уже була створена для неї, засвоює соціальний та професійно значущий досвід, накопичений її попередниками, досвід, який завдяки ментальним моделям та фреймам есплікується у достатньою мірою сталих структурах, якими є лакуни особистісно значущого досвіду. Опановуючи професійно значущий досвід, кожна людина, як правило, вносить свій власний внесок до загальнокультурного шару, загальнокультурної парадигми. Проте, проблема, яка актуалізується даною публікацією, є вельми актуальною проблемою сучасної психолого-педагогічної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях деяких авторів [24; 27] використовується системогенетична теорія професійного становлення і розвитку особистості (тобто у процесі професіоналізації наголошується на соціальній генеалогії особистості). Відповідно до цієї концепції професіоналізація особистості розуміється як синергічний процес професійного становлення

суб'єкта, зумовлений взаємодією цілеспрямованого професійного навчання та виховання, вдосконалення особистості і здійснення соціально-педагогічних впливів на особистість в цілому та окремих її підструктур зокрема.

Таким чином, професіоналізація розуміється як досить складний процес розвитку людини протягом індивідуального життєвого шляху, який відбувається у взаємодії з оточуючим середовищем в процесі опанування та відтворення соціальних норм та культурних цінностей у вигляді соціально-генетичного досвіду, а також саморозвитку та самореалізації, професійного зростання в тому суспільстві, до якого він належить.

Професійне становлення, на думку Л.О. Регуш [23], є результатом виконання особистістю професійної діяльності, спрямованої на покращення суспільного життя в тому середовищі, в якому знаходиться фахівець. Розмірковуючи приблизно за цією ж логікою, інші дослідники [29; 30] пропонують, по-перше, процес професійного становлення розуміти як здійснення досить складних системних перетворень, трансформацій, пов'язаних зі створенням умов для розкриття особистісних потенціалів. Отже, дослідники в якості критеріїв професійного становлення людини пропонують розглядати такі:

1) прагнення та готовність суб'єкта думати, міркувати, осмислювати процес перманентного ускладнення соціальної системи, соціальної дійсності;

2) розуміння професійного становлення як набуття особистістю інформаційної культури, способу актуалізації та збереження суспільної системи як сукупності цілеспрямованого регулювання та самокерування, саморозвитку, які створюють для людини передумови для творчої та активної участі особистості в набутті професійно значущого досвіду;

3) самостійність поглядів та оцінок, які покладено в основу світорозуміння, критичного мислення, інтелектуальної незалежності тощо;

4) орієнтація на гуманістичні основи суспільства: взаємна відповідальність людини і суспільства, відповідальність перед природою; творче ставлення особистості до суспільства та природи; соціальна захищеність кожного; стабільність та керованість; самостійність людини;

5) сформованість у суб'єкта адекватної самооцінки (відповідно до суспільних норм).

Займаючись проблемою професійного становлення особистості, І.А. Зязюн та Н.П. Лебедик [7] також зазначають, що професійне становлення є процесом формування людини як суспільної істоти через реалізацію трьох різноспрямованих потреб: «бути як усі» (тотожність з навколишнім світом), «бути особистістю» (прагнення до відокремлення свого Я, до самовизначення), «бути іншим» (пошук можливостей виходу за межі власного Я), формування у неї готовності до участі в складній системі соціальних взаємовідносин у економічній, політичній та духовній сферах.

Оскільки прагнення «бути іншим», пошук можливостей виходу за межі власного Я актуалізує домен щодо того, що процес професійного становлення особистості – безкінечний, то можемо зробити висновок, що професійне становлення кожної людини відбувається протягом всього життя і не має свого завершення, адже справжній професіонал вдосконалюватиме себе постійно.

На сучасному етапі розвитку системи освіти також доволі актуальним є питання щодо пошуку ефективних форм, засобів, способів, які дозволяють оптимізувати процес соціального становлення підростаючого покоління. В зв'язку з цим, у результаті проведення емпіричних досліджень Г.О. Ковальов [10] приходиться до висновку, що однією із умов, які сприяють професійному становленню фахівця, є визнання його суб'єктної позиції в особистісному розвитку. Позиція особистості як суб'єкта професійного становлення наголошує, що суб'єкт – відкритий до виховних впливів, приймає цілі виховання як особистісно значущі, задіяний до навчально-виховного процесу в якості рівноправного суб'єкта тощо.

Дослідження Ю.М. Швалба [32] підтверджують висновки Г.О. Ковальова про те, що процес професійного становлення, формування «Я» професіонала, можна і слід педагогічно регулювати, тобто створювати ситуації, коли майбутній фахівець міг би спробувати себе у багатьох видах діяльності, наближених за своєю суттю до професійної, і обрати той спосіб її виконання, який викликає максимальний інтерес, і в якому простежується постійне зростання особистісних досягнень людини.

Отже, **метою** цієї статті є: проаналізувати особливості професійного становлення особистості в парадигмі наукових підходів – процесуального, результативного та змістового, окреслити чинники професійного становлення особистості, описати результати проведеного пілотного дослідження, в якому брали участь як студенти, так і вже працюючі професіонали, та зробити висновки щодо функціонального аспекту професійного становлення фахівця.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Таким чином, проаналізовані дослідження дозволяють стверджувати, що професійне становлення особистості – процес, який відбувається поєднано із закономірностями соціального розвитку суспільства. Під професійним становленням особистості в найбільш широкому розумінні слід вважати набуття людиною особистісно

та професійно значущого досвіду та ціннісно-моральних орієнтацій, необхідних їй для виконання професійних ролей у суспільстві. Так, Н.О. Михальчук [17] зазначає, що, характеризуючи процес професійного становлення людини, можливим є використання чотирьох взаємопов'язаних і, в той же час, відносно самостійних підходів: процесуальний, результативний, змістовий та особистісно зорієнтований.

Процесуальний підхід до професійного становлення особистості зорієнтований на аналіз динаміки зміни людини шляхом послідовного якісного переформатування її соціально-психологічних доменів, що дозволяє здійснювати професійну взаємодію суб'єктів як повноправних індивідів. При цьому, результатом професійного становлення фахівця є не стільки суб'єкт як наслідок змін, які з ним відбувалися, як процес розвитку, формування, в якому індивід бере на себе відповідальність за максимально повну реалізацію своїх особистісних потенціалів. Провідною проблемою в парадигмі цього підходу є проблема технологізації професійного становлення людини.

Важливим чинником професійного становлення особистості визнаються різні навчально-виховні системи (А.М. Веремчук [4], В.Ф. Литовський [13] та ін.), заклади післядипломного навчання та різноманітні громадські організації [11]. Як правило, педагогічно регульована діяльність визнається основною детермінантою професійного становлення майбутнього фахівця (Н.О. Михальчук та Ю.М. Чала [18], Т.В. Потапчук [22]).

Результативний підхід до професійного становлення фахівця зорієнтований на аналіз результатів особистісних змін як набуття нових ознак професійно значущих форм, особливостей у процесі розвитку, наближення індивіда до певного, великою мірою – сталого стану. Базовою проблемою в парадигмі цього підходу є проблема діагностування, вимірювання і оцінювання результатів професійного становлення особистості, проблема розробки валідного критеріального апарату, а також проблема забезпечення досягнення цього результату власне психолого-педагогічними засобами, впливами тощо.

Під професійним становленням Б.Ф. Ломов [14] розуміє високі результати професійного зростання, які характеризуються не лише неабияким рівнем опанування соціального змісту, але й ступенем соціальної самостійності індивіда, що також виявляється і в сформованості його ціннісних орієнтацій, професійної самосвідомості, здатності до самовизначення. Процес професійного становлення також передбачає опанування фахівцем системи соціальних норм, формування на цій основі власних цінностей, індивідуальної картини світу, що, у свою чергу, фасилітує виникнення особистісних настановлень щодо тих або інших суспільних вимог.

Змістовий підхід до професійного становлення особистості зорієнтований на аналіз тих змін соціально-психологічних структур індивіда, які піддаються керованому (соціальне виховання, цілеспрямоване навчання) і стихійному (стихійна соціалізація, професіоналізація) впливам. Провідною проблемою в парадигмі даного підходу є проблема структури і змісту професійного становлення особистості, проблема її соціальних та професійно значущих цінностей і ціннісних орієнтацій, а також виконання соціальної дії та здійснення соціальної поведінки в аксіологічному контексті.

Поряд з процесами стихійної соціалізації та професіоналізації, соціального виховання й цілеспрямованого навчання тощо, в нашій країні досить активно розвивається соціальна освіта, в якій наголошується на професійному становленні особистості в парадигмі соціальних взаємодій з суб'єктами та мікрогрупами. Таким чином, професіоналізація індивіда не може відбуватися відокремлено від соціалізації особистості.

У парадигмі змістового підходу розглядає процес професійного становлення І.А. Мамчур [16]. Науковець вважає, що майбутній фахівець набуває рівень так званої «контрольованої професіоналізації», що здійснюється в спеціально створених освітніх організаціях, які допомагають розвивати здібності, здатності та можливості людини (йдеться про набуття особистістю знань, формування моделей професійної поведінки, цінностей, норм, які є прийнятними для суспільства, в якому вона живе).

З позицій **особистісно зорієнтованого підходу** особистість розглядається як об'єкт суспільних взаємостосунків у контексті двох взаємопов'язаних явищ: соціалізації та ідентифікації. Процес професійного становлення вважається складовою процесу соціалізації. Так, дослідники В.О. Моляко [19], В.М. М'ясищев [20] розглядають професійне становлення як формування професійно значущих якостей особистості в ході опанування нею системою професійних ролей з метою більш ефективної інтеграції людини до системи соціальних відносин, входження суб'єкта до різних за типами соціальних спільнот тощо.

У дослідженнях Г.О. Балла [2] професійне становлення розглядається і як завдання, і як результат розвитку особистості в тому чи іншому субкультурному середовищі, як циклічний, поетапний процес набуття суб'єктом досвіду соціальних взаємостосунків і опанування індивідом

соціальних ролей у педагогічно організованій взаємодії з іншими, із оточуючим середовищем у соціально та особистісно значущій діяльності.

Досліджуючи процес професійного формування і розвитку особистості, Л.М. Карамушка [9] стверджує, що даний процес можна розглядати як опанування індивідом програм соціально-професійного наслідування, які склалися в даному конкретному суспільстві, а в більш широкому сенсі слова, як процес набуття індивідом професійно значущого досвіду, виробленого людством.

Йдеться, передусім, про становлення соціально адаптованої індивідуальності, яка досягає максимального рівня професійної самоактуалізації та самореалізації в процесі професійно зорієнтованої діяльності з урахуванням прийнятих у суспільстві норм і цінностей. Останнє дає підстави розглядати професійне становлення як самостійний соціально-педагогічний та психологічно обґрунтований процес, заданий системою взаємопов'язаних процесів індивідуального становлення і соціалізації людини, результатом якого є високий рівень професіоналізму молоді на рівні професійної майстерності, що виявляється в їх соціальній автономності, соціальній адаптованості і соціальній активності.

У результаті того, що професійне зростання фахівця зумовлене особливостями процесів індивідуалізації і соціалізації, специфіка професійного становлення характеризується функціями психосемантичних професійних полів. Поняття «психосемантичне поле професійного становлення» базується на категоріях психологічної теорії поля (К. Левін [12]), відповідно до якої поведінка особистості або соціальної групи є результатом взаємодії сил, які існують у конкретній соціальній ситуації. Дана категорія есплікується на категорії «мотиваційне поле соціальної взаємодії», «поле самореалізації особистості» [33] тощо.

Розробляючи психологічну теорію поля, К. Левін [12] розглядав «психосемантичне поле» як сукупність пережитих суб'єктом актуальних подразників в тій чи іншій конкретній ситуації залежно від прийнятої ним позиції. З огляду на це, «життєвий простір індивіда» постає у вигляді цілісного поля, всередині якого фіксуються його прагнення, наміри та інші психологічні сили, які мають певну спрямованість; «вихід з поля» розглядається як добровільна відмова індивіда від звичної соціальної взаємодії з метою уникнення конфлікту.

Основна ідея даної теорії може бути сформульована таким чином: поведінка особистості, яка спостерігається в даний момент, може бути зафіксована функціями поля, в якому вона виявляється. При цьому слід урахувувати, що поле утворюється взаємозалежними факторами, які впливають і, таким чином, й визначають цю поведінку. Двома основними компонентами цього поля зазвичай вважаються сама особистість і зовнішнє середовище (у тому числі – професійне). Теорія поля відкриває неабиякі можливості впливати на поведінку людини: по-перше, можна спробувати змінити середовище або ситуацію, в якій перебуває людина, що створює певну проблему; по-друге, можна спробувати вплинути на особистість і т.д. Поняття «поле» в психології також означає певне внутрішнє «тяжіння» суб'єктів одне до одного, взаємне прагнення взаємодіяти, результатом якого є їхня спільна діяльність.

Отже, спираючись на аналіз наукової літератури щодо професійного становлення особистості, будемо вважати, що питання професійного становлення фахівців стає все більш актуальною проблемою як для самої особистості, так і для держави та суспільства, особливо коли йдеться про набуття професійно значущого досвіду в період нестабільної соціальної ситуації (в якій, на жаль, перебуває українське суспільство). Тому професійне становлення слід характеризувати як процес виникнення, формування професійних якостей завдяки внутрішнім протиріччям особистості. Саме це, на нашу думку, фасилітує утворення нової людини, потрібної саме для даної професійної сфери.

На основі аналізу наукової літератури нами було проведене пілотне дослідження, в якому брали участь: 128 студентів 2–4 курсів факультету здоров'я, фізичної культури та спорту Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука, 135 студентів Навчально-наукового інституту охорони здоров'я Національного університету водного господарства та природокористування, 143 фізичних реабілітолога, які вже закінчили ці університети та мають стаж роботи не менше 5 років. Розпочинаючи емпіричне дослідження, ми зробили припущення, що цілі професійного становлення особистості можуть бути такими: опанування індивідом системи професійних ролей, формування професійної грамотності, обізнаності та ерудованості; формування професійної активності, професійної стійкості (забезпечення самовизначення в системі професійних взаємостосунків); спрямованість активності на актуалізацію ціннісно-сміслової діяльності та поведінки, висока відповідальність особистості за свій вибір, забезпечення особистісної стійкості щодо впливу антисоціального середовища. Результати пілотного дослідження наведено в *табл. 1*.

Результати суджень студентів щодо цілей професійного становлення особистості

№ з/п	Запитання	Відповіді (%)											
		Студенти II курсу			Студенти III курсу			Студенти IV курсу			Працюючі фахівці		
		*	**	***	*	**	***	*	**	***	*	**	***
1.	Яка мета Вашого навчання у вищому освітньому закладі (або Вашої професійної діяльності)?	23,4	30,9	45,7	41,3	42,5	16,2	34,8	30,1	35,1	26,0	33,1	40,9
2.	Поясніть роль рефлексії у Вашій професійній діяльності	29,0	32,5	38,5	27,4	23,9	48,7	28,2	30,0	41,7	27,3	29,1	43,6
3.	Окресліть коло проблем, на розв'язання яких спрямоване Ваше рефлексивне мислення	22,4	31,1	46,5	31,4	32,1	36,5	31,8	34,5	33,7	32,5	29,0	38,5
4.	Чи прагнете Ви самовдосконалення в професійній діяльності?	27,3	33,2	39,5	28,1	34,2	37,7	29,5	31,1	39,4	28,5	24,3	47,2
5.	Чи може навчальна діяльність прискорити розв'язання реальних проблемних ситуацій?	22,1	31,5	46,4	32,1	35,0	32,9	33,4	28,0	38,6	25,9	33,2	40,9

Умовні позначки:

відповіді, що вказують на:

* – опанування індивідом системи професійних ролей, формування професійної грамотності, обізнаності та ерудованості;

** – формування професійної активності, професійної стійкості (забезпечення самовизначення в системі професійних взаємостосунків);

*** – спрямованість активності на актуалізацію ціннісно-сислової діяльності та поведінки, висока відповідальність особистості за свій вибір, забезпечення особистісної стійкості щодо впливу антисоціального середовища.

У цілому, як свідчать результати, проведене дослідження підтвердило висунуте припущення.

Висновки. Виходячи з отриманих результатів, ми дійшли висновку, що функціональний аспект професійного становлення, з одного боку, зводиться до формування певних якостей та властивостей, які суспільство вважає обов'язковими для члена даної професійної спільноти, а з іншого – ці якості визначаються самою людиною або соціальною групою щодо кожного зі своїх членів. Тоді цілі професійного становлення індивіда в загальному вигляді можна перегрупувати на інваріантні та варіантні. Зміст інваріантного компонента професійного становлення буде фіксуватися на цілях суспільства, а зміст варіантного – на цілях конкретної особистості. В цьому плані, розв'язуючи завдання професійного становлення суб'єкта, вищі освітні заклади будуть виконувати роль посередника між державою і особистістю, реалізуючи замовлення суспільства на формування високопрофесійного фахівця, з одного боку, і задовольняючи конкретні потреби і запити суб'єкта – з іншого. Таким чином, результат професійного становлення особистості у вищих освітніх закладах буде представляти собою систему результатів реалізації інваріантних і варіантних цілей.

Аналіз теоретичних положень у сучасних соціологічних та психолого-педагогічних дослідженнях дав можливість нам уточнити поняття «професійне становлення», яке визначається як циклічний, поетапний процес набуття особистістю досвіду соціальних взаємостосунків і опанування професійних ролей у взаємодії з іншими суб'єктами, оточуючим середовищем в професійно і

особистісно значущій діяльності. У цьому процесі у суб'єкта відбувається формування соціальної, професійно «окресленої» грамотності, стійкості, активності, самостійності на основі особистісного самовизначення і самореалізації інтересів та потреб в спеціально створених навчально-виховних умовах або умовах, наближених до професійної діяльності.

Перспективи подальших досліджень. В подальших наших публікаціях вважаємо за необхідне проаналізувати структуру професійного становлення особистості, виокремити найбільшою мірою значущі структурні елементи цього процесу, описати результати проведеного нами емпіричного дослідження професійного становлення фахівців певної сфери діяльності тощо.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б.Г. О соотношении способностей и одарённости [Текст] / Борис Герасимович Ананьев // Проблемы способностей / [под ред. В.Н. Мясичева]. – № 3. – М., 1962. – С. 15–32.
2. Балл Г.А. Системная трактовка культуры и личности в контексте концепции рационализма [Текст] / Георгий Алексеевич Балл // Наука і освіта. – № 9/СХХVI. – 2014. – С. 26–31.
3. Бондаренко А.Ф. Психологическая помощь: теория и практика [учеб. пособ.] / Александр Фёдорович Бондаренко. – М. : Класс, 2001. – 335 с.
4. Веремчук А.М. Розвиток професійної рефлексії майбутнього вчителя іноземної мови [Текст] : дис. ...канд. психол. наук : 19.00.07 / Анна Миколаївна Веремчук. – К. : Ін-т психол. імені Г.С. Костюка НАПН України, 2009. – 213 с.
5. Діалогічна взаємодія у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи : [книга для вчителя] / В.В. Андрієвська, Г.О. Балл, А.Т. Волинець та ін. ; за ред. Г.О. Балла, О.В. Киричука, Р.М. Шамелатвілії. – К. : УЗМН, 1997. – 136 с.
6. Дмитриенко Е.А. К вопросу о ведущих компонентах структуры личности учителя [Текст] / Е.А. Дмитриенко, К.С. Успанов // Проблемы формирования профессионального мастерства учителя. – Алма-Ата : КазГУ, 1985. – С. 27–34.
7. Зязюн И.А. Социальная зрелость и педагогическое мастерство будущего учителя [Текст] / И.А. Зязюн, Н.П. Лебедик // Советская педагогика. – 1991. – № 6. – С. 74–78.
8. Карамушка Л.М. Гуманізація управлінського процесу в школі як умова особистісного розвитку керівників, вчителів та учнів [Текст] / Людмила Миколаївна Карамушка // Міжнародний семінар з гуманістичної психології та педагогіки : тези доповідей і повідомлень (Рівне, 15–17 червня 1998 року). – Рівне : Ліста, 1998. – С. 42–43.
9. Карамушка Л.М. Психологічні основи управління закладами середньої освіти : автореф. дис. ... доктора психол. наук : 19.00.05 / Людмила Миколаївна Карамушка. – К., 2000. – 35, [1] с.
10. Ковалёв Г.А. О системе психологического воздействия : Психология воздействия [Текст] / Григорий Александрович Ковалёв. – М. : Наука, 1989. – 368 с.
11. Кузьмина Н.В. Методы исследования педагогической деятельности [Текст] / Надежда Васильевна Кузьмина. – Л. : Изд. Ленингр. ун-та, 1970. – 114 с.
12. Левин К. Теория поля в социальных науках [Текст] / Курт Левин. – СПб. : Язык, 2000. – 126 с.
13. Литовський В.Ф. Вчитель і учень у Школі діалогу культур [Текст] / Веніамін Фроїмович Литовський // Діалогічна взаємодія у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи / [за заг. ред. В.В. Андрієвської, Г.О. Балла, А.Г. Волинця та ін.]. – К., 1997. – С. 6–27.
14. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии [Текст] / Борис Фёдорович Ломов / [отв. ред. Ю.М. Забродин, Е.В. Шорохова]. – М. : Наука, 1984. – 444 с.
15. Максименко С.Д. Генетическая психология : Методологическая рефлексия проблем развития в психологии : [монография] / Сергей Дмитриевич Максименко. – М. : Рефл-бук ; К. : Ваклер, 2000. – 320 с.
16. Мамчур І.А. Формування комунікативного потенціалу майбутнього вчителя іноземної мови засобами культурологічного орієнтованого навчання : дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.07 / Інна Анатоліївна Мамчур. – К., 2007. – 392 с.
17. Михальчук Н.О. Розвиток особистості майбутнього перекладача з урахуванням наукової парадигми С.Д. Максименка [Текст] / Наталія Олександрівна Михальчук // Генеза буття особистості : м-ли III Міжнар. наук.-пр. конф. (20.12.16 р.). – К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2017. – С. 34–35.
18. Михальчук Н.О. Особливості організації педагогічно регульованої читацької діяльності старшокласників [Текст] / Наталія Олександрівна Михальчук, Юлія Миколаївна Чала // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. праць “Наукові записки РДГУ”. – Рівне, 2014. – Вип. 10 (53). – С. 118–124.
19. Моляко В.О. Психологічні проблеми конструктивної діяльності [Текст] / Валентин Олексійович Моляко // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / [за ред. С.Д. Максименка]. – К., 2002. – Т. 4, ч. 7. – С. 162–170.
20. Мясичев В.Н. Психология отношений : Избранные психологические труды [Текст] / Владимир Николаевич Мясичев. – М. – Воронеж : Б. и., 1995. – 356 с.
21. Педагогічна творчість : методологія, теорія, технології [Текст] / В.П. Андрущенко, С.О. Сисоева, Н.В. Гузій, Н.В. Кінчук, В.Ф. Хомич ; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова ; Ін-т історії та філос. пед. освіти. – К., 2005. – 183 с.
22. Потапчук Т.В. Формування національно-культурної ідентичності студентів вищих педагогічних навчальних закладів : [монографія] / Тетяна Володимирівна Потапчук. – Ніжин : НДУ ім. М.Гоголя, 2014. – 574 с.
23. Регуш Л.А. Развитие прогнозирования как познавательная способность личности [Текст] : дисс. ... доктора психол. наук : 19.00.01 / Людмила Александровна Регуш. – М. : ПИРАО, 1995. – 330 с.
24. Рогов Е.И. Личность в педагогической деятельности [Текст] / Евгений Иванович Рогов. – Ростов н/Д, 1994. – 240 с.

25. Смутьсон М.Л. Місце самопроекування в проектній парадигмі [Електронний ресурс] / Марина Лазарівна Смутьсон // Актуальні проблеми психології. – 2014. – Т. 2. – Вип. 8. – С. 16–29. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/appsuh_2014_2_8_4.
26. Сырицо Т.Г. Эмоциональность как профессионально-важное качество учителя : автореф. дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Татьяна Григорьевна Сырицо. – Санкт-Петербург. гос. ун-т. – СПб., 1997. – 19 с.
27. Теплов Б.М. Избранные труды [Текст] : [в 2 т.] / Борис Михайлович Теплов / [ред.-сост. Н.С. Лейтес]. – Т. 1. – М. : Педагогика, 1985. – 325 с.
28. Титаренко Т.М. Життєвий шлях [Текст] / Т.М. Титаренко, В.О. Татенко, О.В. Киричук, В.А. Роменець // Основи психології. – К. : Либідь, 1995. – С. 307–330.
29. Украинцев В.Н. Целеполагание и целеосуществление как один из принципов самодвижения функциональных систем [Текст] / В.Н. Украинцев // Принципы системной организации функций. – М., 1973. – С. 62–67.
30. Флоренская Т.А. Диалогическое общение и возможности преобразования личности [Текст] / Т.А. Флоренская // Мир психологии. – 1996. – № 3. – С. 89–96.
31. Чепелева Н.В. Психологические механизмы понимания и интерпретации личного опыта [Текст] / Наталья Васильевна Чепелева // Психологічна герменевтика. – К., 2002. – С. 3–14.
32. Швалб Ю.М. Целеполагающее сознание, психологические модели и исследования [Текст] / Юрий Михайлович Швалб. – К. : Міленіум, 2003. – 151 с.
33. Шмелёв А.Г. Личностные семантические дифференциалы / А.Г. Шмелёв. – 2016. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.google.com>.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Anan'ev B.G. O sootnoshenii sposobnostej i odarjonnosti [Tekst] / Boris Gerasimovich Anan'ev // Problemy sposobnostej / [pod red. V.N. Mjasishheva]. – № 3. – М., 1962. – С. 15–32.
2. Ball G.A. Sistemnaja traktovka kul'tury i lichnosti v kontekste koncepcii raciogumanizma [Tekst] / Georgij Alekseevich Ball // Nauka i osvita. – № 9/CXXVI. – 2014. – С. 26–31.
3. Bondarenko A.F. Psihologicheskaja pomoshh': teorija i praktika [ucheb. posob.] / Aleksandr Fjodorovich Bondarenko. – М. : Klass, 2001. – 335 s.
4. Veremchuk A.M. Rozvytok profesiinoi refleksii maibutnoho vchytelia inozemnoi movy [Tekst] : dys. ...kand. psykol. nauk : 19.00.07 / Anna Mykolaivna Veremchuk. – К. : In-t psykol. imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy, 2009. – 213 s.
5. Dialohichna vzaiemodiiia u navchalno-vykhovnomu protsesi zahalnoosvitnoi shkoly : [knyha dlia vchytelia] / V.V. Andriievskaja, H.O. Ball, A.T. Volynets ta in. ; za red. H.O. Balla, O.V. Kyrychuka, R.M. Shamelatvilii. – К. : UZMN, 1997. – 136 s.
6. Dmitrienko E.A. K voprosu o vedushhiih komponentah struktury lichnosti uchitelja [Tekst] / E.A. Dmitrienko, K.S. Uspanov // Problemy formirovanija professional'nogo masterstva uchitelja. – Alma-Ata : KazGU, 1985. – С. 27–34.
7. Zjazjun I.A. Social'naja zrelost' i pedagogicheskoe masterstvo budushhego uchitelja [Tekst] / I.A. Zjazjun, N.P. Lebedik // Sovetskaja pedagogika. – 1991. – № 6. – С. 74–78.
8. Karamushka L.M. Humanizatsiia upravlinskoho protsesu v shkoli yak umova osobystisnoho rozvytku kerivnykiv, vchyteliv ta uchniv [Tekst] / Liudmyla Mykolaivna Karamushka // Mizhnarodnyi seminar z humanistychnoi psykholohii ta pedahohiky : tezy dopovidei i povidomlen (Rivne, 15–17 chervnia 1998 roku). – Rivne : Lista, 1998. – С. 42–43.
9. Karamushka L.M. Psykholohichni osnovy upravlinnia zakladamy serednoi osvity : avtoref. dys. ... doktora psykol. nauk : 19.00.05 / Liudmyla Mykolaivna Karamushka. – К., 2000. – 35, [1] s.
10. Kovaljov G.A. O sisteme psihologicheskogo vozdejstvija : Psihologija vozdejstvija [Tekst] / Grigorij Aleksandrovich Kovaljov. – М. : Nauka, 1989. – 368 s.
11. Kuz'mina N.V. Metody issledovanija pedagogicheskoi dejatel'nosti [Tekst] / Nadezhda Vasil'evna Kuz'mina. – L. : Izd. Leningr. un-ta, 1970. – 114 s.
12. Levin K. Teorija polja v social'nyh naukah [Tekst] / Kurt Levin. – SPb. : Jazyk, 2000. – 126 s.
13. Lytovskiy V.F. Vchytel i uchen u Shkoli dialohu kultur [Tekst] / Veniamin Froimovych Lytovskiy // Dialohichna vzaiemodiiia u navchalno-vykhovnomu protsesi zahalnoosvitnoi shkoly / [za zah. red. V.V. Andriievskoi, H.O. Balla, A.H. Volyntsia ta in.]. – К., 1997. – С. 6–27.
14. Lomov B.F. Metodologicheskie i teoreticheskie problemy psihologii [Tekst] / Boris Fjodorovich Lomov / [otv. red. Ju.M. Zabrodin, E.V. Shorohova]. – М. : Nauka, 1984. – 444 s.
15. Maksimenko S.D. Geneticheskaja psihologija : Metodologicheskaja refleksija problem razvitija v psihologii : [monografija] / Sergij Dmitrovich Maksimenko. – М. : Refl-buk ; К. : Vakler, 2000. – 320 s.
16. Mamchur I.A. Formuvannia komunikatyvnoho potentsialu maibutnoho vchytelia inozemnoi movy zasobamy kulturolohichnoho orijentovanoho navchannia : dys. ... kandydata psykol. nauk : 19.00.07 / Inna Anatoliivna Mamchur. – К., 2007. – 392 s.
17. Mykhalchuk N.O. Rozvytok osobystosti maibutnoho perekladacha z urakhuvanniam naukovoi paradyhmy S.D. Maksymenka [Tekst] / Nataliia Oleksandrivna Mykhalchuk // Heneza buttia osobystosti : m-ly III Mizhnar. nauk.-pr. konf. (20.12.16 r.). – К. : DP «Informatsiino-analitychne ahentstvo», 2017. – С. 34–35.
18. Mykhalchuk N.O. Osoblyvosti orhanizatsii pedahohichno rehulovanoi chytatskoi diialnosti starshoklasnykiv [Tekst] / Nataliia Oleksandrivna Mykhalchuk, Yuliia Mykolaivna Chala // Onovlennia zmistu, form ta metodiv navchannia i vykhovannia v zakladakh osvity : zb. nauk. prats "Naukovi zapysky RDHU". – Rivne, 2014. – Vyp. 10 (53). – С. 118–124.
19. Moliako V.O. Psykholohichni problemy konstruktyvnoi diialnosti [Tekst] / Valentyn Oleksiiovych Moliako // Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii : zb. nauk. prats In-tu psykholohii im. H.S. Kostiuka APN Ukrainy / [za red. S.D. Maksymenka]. – К., 2002. – Т. 4, ch. 7. – С. 162–170.
20. Mjasishhev V.N. Psihologija otnoshenij : Izbrannye psihologicheskije trudy [Tekst] / Vladimir Nikolaevich Mjasishhev. – М. – Voronezh : B. i., 1995. – 356 s.

21. Pedahohichna tvorčist : metodolohiia, teoriia, tekhnolohii [Tekst] / V.P. Andrushchenko, S.O. Sysoieva, N.V. Huzii, N.V. Kinchuk, V.F. Khomych ; Nats. ped. un-t im. M.P. Drahomanova ; In-t istorii ta filos. ped. osvity. – K., 2005. – 183 s.
22. Potapchuk T.V. Formuvannia natsionalno-kulturnoi identychnosti studentiv vyshchychk pedahohichnykh navchalnykh zakladiv : [monohrafiia] / Tetiana Volodymyrivna Potapchuk. – Nizhyn : NDU im. M.Hoholia, 2014. – 574 s.
23. Regush L.A. Razvitie prognozirovaniia kak poznavatel'naja sposobnost' lichnosti [Tekst] : diss. ... doktora psihol. nauk : 19.00.01 / Ljudmila Aleksandrovna Regush. – M. : PIRAO, 1995. – 330 s.
24. Rogov E.I. Lichnost' v pedagogicheskoi dejatel'nosti [Tekst] / Evgenij Ivanovich Rogov. – Rostov n/D, 1994. – 240 s.
25. Smulson M.L. Mistse samoproektivannia v proektnii paradyhmi [Elektronnyi resurs] / Maryna Lazarivna Smulson // Aktualni problemy psiholohii. – 2014. – T. 2. – Vyp. 8. – S. 16–29. – Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/appsuh_2014_2_8_4.
26. Syrico T.G. Jemocial'nost' kak professional'no-vazhnoe kachestvo uchitelja : avtoref. diss. ... kand. psihol. nauk : 19.00.07 / Tat'jana Grigor'evna Syrico. – Sankt-Peterburg. gos. un-t. – SPb., 1997. – 19 s.
27. Teplov B.M. Izbrannye trudy [Tekst] : [v 2 t.] / Boris Mihajlovich Teplov / [red.-sost. N.S. Lejtes]. – T. 1. – M. : Pedagogika, 1985. – 325 s.
28. Tytarenko T.M. Zhyttievyi shliakh [Tekst] / T.M. Tytarenko, V.O. Tatenko, O.V. Kyrychuk, V.A. Romanets // Osnovy psiholohii. – K. : Lybid, 1995. – S. 307–330.
29. Ukrainev V.N. Celepolaganie i celeosushhestvlenie kak odin iz principov samodvizhenija funkcional'nyh sistem [Tekst] / V.N. Ukrainev // Principy sistemnoj organizacii funkcij. – M., 1973. – S. 62–67.
30. Florenskaja T.A. Dialogicheskoe obshhenie i vozmozhnosti preobrazovaniia lichnosti [Tekst] / T.A. Florenskaja // Mir psihologii. – 1996. – № 3. – S. 89–96.
31. Chepeleva N.V. Psihologicheskie mehanizmy ponimaniia i interpretacii lichnogo opyta [Tekst] / Natal'ja Vasil'evna Chepeleva // Psihologichna germenentika. – K., 2002. – S. 3–14.
32. Shvalb Ju.M. Celepolagajushhee soznanie, psihologicheskie modeli i issledovaniia [Tekst] / Jurij Mihajlovich Shvalb. – K. : Milenium, 2003. – 151 s.
33. Shmel'jov A.G. Lichnostnye semanticheskie differencialy / A.G. Shmel'jov. – 2016. – [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa : <https://www.google.com>.

Prymachok, L.L. Functional aspect of the professional development of the person. The article deals with the problem of analyzing the peculiarities of the professional development of the person in the paradigm of scientific approaches, such as: a procedural approach, the effective one, content and personally oriented approaches. Also the factors of the professional development of the person were outlined. The results of the pilot research, in which both students and professionals took part, were described, and conclusions were drawn according to functional aspect of professional development of a specialist.

It was noted that the functional aspect of professional development, on the one hand, had been to form the certain qualities and properties that society had considered to be mandatory for each member of that professional community, and, on the other hand, these qualities had been determined by the person himself/herself or by the social group for each of its members. Then the goals of the professional development of the person in general can be rearranged into invariant and variant ones. Thus, the result of the professional development of a person at higher educational institutions will be a system of results of the implementation of invariant and variant goals.

The article emphasizes that the content of the invariant component of professional development will be fixed for the purposes of the society, and the content of the variant one deals with the purposes of a particular person. In this case, by solving the problem of professional development of a subject, higher educational institutions will act as a mediator between the state and the person, implementing the order of a society to form a highly professional specialist, on the one hand, and to meet the specific needs and demands of the subject – from another one. The analysis of the theoretical researches in contemporary sociological, psychological and pedagogical studies has given us the opportunity to clarify the understanding of the concept of “professional development”, which is defined as a cyclical, phased process of acquiring the personal experience of social relationships and mastering professional roles in the interaction with others in the paradigm of the environment of professionally and personally meaningful activity. In this process, the subject tries to form his/her professionally “outlined” literacy, sustainability, activity, independence on the basis of personal self-determination and self-realization of interests and needs in specially created educational conditions, or conditions close to a real professional activity.

Key words: professional development, functional aspect, procedural approach, productive approach, content approach, personally oriented approach, invariant goals, variant goals.

Відомості про автора

Примачок Людмила Леонтіївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри здоров'я людини і фізичної реабілітації Навчально-наукового інституту охорони здоров'я Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна.

Prymachok, Liudmyla L., PhD in Pedagogical Sciences, Professor's assistant of the Department of human health and physical rehabilitation of Educational and Scientific Institute of Public Health of National University of Water Management and Nature usage, Rivne, Ukraine.

E-mail: primachok73@ukr.net

orcid: <https://orcid.org/0000-0002-6591-5223>